

JADIDLAR HARAKATI VA UNING PEDAGOGIKA RIVOJIGA QO'SHGAN HISSASI

To'xtamurodov Lazizbek

Buxoro davlat pedagogika instituti 4-bosqich talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14243080>

Annotatsiya: Mazkur maqolada XIX asr oxiri va XX asr boshlarida Markaziy Osiyoda faoliyat yuritgan jadidlar harakati va ularning pedagogika sohasiga qo'shgan hissasi yoritilgan. Jadidlar yangi usuldagi maktablar ochish, ilmiy-adabiy darsliklar yaratish, o'qituvchilar malakasini oshirish va milliy ta'limni rivojlantirish orqali jamiyatni savodxon qilishga va uni zamonaviy dunyo bilan uyg'unlashtirishga intilganlar. Xususan, bolalar va qizlar ta'limiga e'tibor qaratilib, milliy qadriyatlar va zamonaviy bilimlarni uyg'unlashtirish tamoyillarini amalda joriy qilganlar. Ularning ta'lim sohasidagi faoliyati milliy uyg'onish g'oyalarini amalga oshirishda muhim ahamiyat kasb etdi va zamonaviy pedagogikaga asos soluvchi qadriyatlarni shakllantirdi.

Kalit so'zlar: Jadidlar, usuli jadid, pedagogika, milliy ta'lim, qizlar ta'limi, o'qituvchi tayyorlash, zamonaviylik, milliy uyg'onish, yangi usul maktablari, darsliklar.

Аннотация: В данной статье рассматривается деятельность джадидов, которые в конце XIX и начале XX веков активно занимались реформами в Центральной Азии. Особое внимание уделено их вкладу в развитие педагогики: создание новых школ, разработка учебной литературы, повышение квалификации учителей и внедрение национальных образовательных ценностей. Джадиды стремились повысить уровень грамотности общества, интегрировать национальное образование в современный мир, сочетая традиции с новаторскими подходами. Важную роль сыграла их деятельность в сфере обучения детей и женщин, что стало основой для культурного и образовательного возрождения региона.

Ключевые слова: Джадиды, новая методика обучения, педагогика, национальное образование, женское образование, подготовка учителей, современность, национальное возрождение, новые школы, учебные пособия.

Abstract: This article explores the Jadid movement's activities in the late 19th and early 20th centuries in Central Asia, highlighting their contributions to the field of pedagogy. Jadids focused on establishing new-method schools, developing educational literature, improving teacher qualifications, and promoting national education. They aimed to increase societal literacy and harmonize national education with modern standards by integrating traditional values with innovative methods. Particular attention was given to children's and women's education, forming the foundation for cultural and educational revival in the region. Their efforts significantly impacted the development of modern pedagogy and inspired the growth of national consciousness.

Keywords: Jadids, new-method schools, pedagogy, national education, women's education, teacher training, modernity, national revival, educational reform, textbooks.

XIX asr oxiri va XX asr boshlarida Markaziy Osiyo hududida millatning ravnaqi va madaniy uyg'onishi uchun o'z jonini fido qilgan jadidlar harakati o'zining ko'p qirrali faoliyati bilan tarix sahifalarida o'chmas iz qoldirdi. Bu harakatning eng asosiy maqsadi ilm-ma'rifatni targ'ib qilish, xalqni savodxon qilish va zamonaviy ta'lim tizimini shakllantirish edi. Jadidlar

dunyoqarashi, bilimga bo'lgan yondashuvlari va amaliy ishlari jamiyat hayotining barcha sohalariga, xususan, pedagogikaga ham chuqur ta'sir ko'rsatdi.

Jadidlar jamiyatning rivojlanishi uchun eng avvalo ta'lim tizimini isloh qilish zarurligini anglab yetganlar. Ular ta'limning faqat diniy ko'rinishda bo'lishi millatni jaholatda qoldirishi, dunyoviy bilimlarning yo'qligi esa milliy taraqqiyotning asosiy to'siqlaridan biri ekanligini tushunganlar. Shuning uchun jadidlar ta'limni yangilash, uni zamonaviylashtirish, bolalarga sifatli va keng qamrovli bilim beradigan tizimni yaratishga e'tibor qaratdilar. Avvalo, ular yangi usuldagi maktablarni – “usuli jadid” maktablarini tashkil qila boshladilar. Bu maktablar avvalgi eski maktab va madrasalardan tubdan farq qilardi. Unda faqat diniy ilmlar emas, balki matematika, geografiya, tarix, tabiiy fanlar kabi zamonaviy fanlar ham o'qitila boshlandi. Bu ta'lim tizimining bosh maqsadi yoshlarni hayot uchun zarur bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishini ta'minlash edi. Bundan tashqari, jadidlar dars jarayonida muhokama, mantiqiy fikrlash va ijodiy yondashuv kabi usullarni qo'llab, o'quvchilarning faolligini oshirishga harakat qildilar. Shuningdek, jadidlarning o'quv adabiyotlar yaratishga bo'lgan yondashuvlari ham o'zgacha edi. Mahmudxo'ja Behbudiy, Abdulla Avloniy, Ismoil Gasprinskiy kabi jadidlar milliy til va madaniyatni ta'limning asosiy qismiga aylantirishni maqsad qilganlar. Masalan, Behbudiy tomonidan yozilgan darsliklar oddiy va sodda tilda yozilib, o'quvchilarga mavzularni tushunishda qulaylik yaratgan. Avloniy esa “Turkiy guliston yoxud axloq” kitobida nafaqat ilmiy, balki axloqiy tarbiyaga ham katta e'tibor qaratgan. Bu asar o'qituvchilarga pedagogik ishda foydalanish uchun ajoyib manba bo'lib xizmat qilgan.

Jadidlar faqat o'g'il bolalar ta'limi bilan chegaralanib qolmadilar. Ular ayollarni o'qitish va qizlar uchun maktablar tashkil etish ishlarini ham yo'lga qo'ydilar. Bu esa jamiyatdagi ijtimoiy tengsizlikni bartaraf etish, ayollarning huquqlarini himoya qilish va ularni ma'rifatga jalb etish yo'lidagi ulkan qadam bo'ldi. Bu borada jadidlar tomonidan ochilgan qizlar maktablari o'sha davr uchun o'ta ilg'or va jasoratli loyiha hisoblangan.

Pedagogik jarayonning samaradorligini oshirish uchun jadidlar o'qituvchilarning kasbiy malakasini ham oshirishga e'tibor berishgan. Yangi usuldagi maktablarda o'qitish uchun o'qituvchilarni tayyorlash kurslari tashkil qilingan. Bu kurslarda dars berish metodikasi, dunyoviy fanlarni o'qitish usullari, bolalar psixologiyasi bo'yicha ma'ruzalar o'tkazilgan.

Jadidlar faoliyati orqali ta'lim tizimida milliylik va zamonaviylikni uyg'unlashtirishga erishildi. Ularning qarashlariga ko'ra, jamiyat faqat o'z madaniy ildizlariga asoslangan holda dunyoga chiqishi, zamonaviy bilimlarni o'zlashtirishi orqali rivojlanishi mumkin edi. Bu qarash bugungi kun pedagogikasida ham o'z dolzarbligini yo'qotmagan.

Jadidlarning ta'lim sohasidagi faoliyati faqat savodxonlikni oshirish yoki yangi usuldagi maktablar ochish bilangina cheklanib qolmadi. Ular butun bir avlodni yangi dunyoqarash bilan tarbiyalashga muvaffaq bo'ldilar. Milliy uyg'onish g'oyalarini hayotga tadbqiq etishda ta'limning o'rni beqiyos bo'lganini ular o'z faoliyatlari bilan isbotladilar.

Bugungi kunda jadidlarning pedagogik merosi biz uchun bebaho boylikdir. Ularning ilm-ma'rifatga bo'lgan intilishi, ta'limni milliy o'zlikni saqlab qolish bilan bog'lashga qaratgan sa'y-harakatlari va zamonaviy metodlarni qo'llash tajribalari zamonaviy ta'lim tizimimiz uchun asosiy ilhom manbai bo'lib xizmat qilmoqda. Bu merosni o'rganish va uni bugungi avlod tarbiyasida qo'llash bizning tarixiy va ma'naviy burchimizdir.

Jadidlar harakati Markaziy Osiyoda milliy uyg'onish va ijtimoiy rivojlanishning tamal toshi bo'lib, ularning pedagogika sohasidagi hissasi zamonaviy ta'lim tizimi shakllanishida hal

qiluvchi rol o'ynadi. Ular yangi usuldagi maktablarni tashkil etish, darsliklar yaratish, o'qituvchilarni tayyorlash va bolalar, xususan, qizlar ta'limini rivojlantirish orqali ta'lim jarayonini tubdan isloh qildilar.

Jadidlarning milliy va zamonaviylikni uyg'unlashtirgan pedagogik yondashuvi yosh avlodni ilm-ma'rifatli, tanqidiy fikrlovchi va jamiyatga foydali shaxslar sifatida shakllantirishga xizmat qildi. Ular faqat savod chiqarish bilan chegaralanib qolmay, balki axloqiy, ma'naviy va milliy qadriyatlarni targ'ib etganlar. Shuningdek, jamiyatning barcha qatlamlarini, ayniqsa, ayollarni ta'lim jarayoniga jalb etish orqali ijtimoiy tenglikka erishish yo'lida muhim qadam tashladilar.

Jadidlarning g'oyalari va amaliy ishlari bugungi kunda ham dolzarb bo'lib, zamonaviy ta'limning rivoji uchun ulkan ilhom manbai bo'lib xizmat qilmoqda. Ularning merosi yosh avlodga nafaqat bilim, balki milliy o'zlik, ma'naviyat va insonparvarlikni ham singdirishda davom etadi. Shu sababli, jadidlar faoliyatini chuqur o'rganish va uni hozirgi davr ehtiyojlariga moslashtirish biz uchun tarixiy va ma'naviy burchdir.

References:

1. Avloniy, A. "Turkiy guliston yoxud axloq". Toshkent: Cho'lpon nashriyoti, 1913.
2. Behbudiy, M. "Padarkush". Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi nashriyoti, 1911.
3. Gasprinskiy, I. "Russko-vostochnoe soglashenie". Qrim: Bahchisaroy nashriyoti, 1905.
4. Vohidov, I. "Jadidchilik tarixi". Toshkent: Fan va texnologiya, 2015.
5. Ahmedov, B. "O'zbekiston jadidchilik harakati". Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti nashriyoti, 2002.